

Dr. Türkmen Göksel,
Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dr. Yetkin Çınar,
Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yüzde 10 gibi Yüksek bir Barajın Seçmen Davranışında Yarattığı “Statik” ve “Dinamik” Etkiler

Seçim barajının, “yönetimde istikrarı azaltmadan temsilde adaleti önemli ölçüde artıran bir seviyeye çekilmesinin mümkün olduğu” bir önceki politika notunda bildirilmişti. Bu notun son kısmında, ‘barajın birikimli etkisi’ne ilişkin önemli bir noktaya da dikkat çekilmişti. Buna göre, 1995’ten beri uygulanan %10’luk ülke barajının oyları ancak birkaç büyük partide topladığı, 2007 seçimlerinde ise çoğu partinin %4 seviyesini bile geçemeyen tabela partilerine dönüştüğünün gözlemlendiği vurgulanmıştı. Bu yazıda ise, yüksek bir barajın uzun süreli varlığının seçimde ve siyasi sistemde yarattığı etkilere değinilmekte; barajın düşürülmesinin (hatta kaldırılmasının) beklendiği gibi “oy parçalanmışlığına”, en azından kısa vadede, yol açmayacağı beklentisi ortaya konulmaktadır.

% 10 gibi uzun süreli olarak uygulanan yüksek bir barajın etkileri kendisini seçmen davranışlarında iki şekilde ortaya koymaktadır:

Birincisi, % 10 barajı uygulanan mevcut bir seçimde azımsanamayacak sayıda seçmen birinci tercihleri olan partinin baraj altında kalacağı düşüncesiyle ikincil tercihlerine oy kullanmaya zorlanmaktadır. Bu davranış biçimini barajın “statik” etkisi olarak adlandırabiliriz.¹

¹ Daha açık olarak bu davranışın temel sebebi, oy verenlerin birinci tercihleri olan ancak barajı geçememe olasılığı yüksek bir partiye oy verdiklerinde, oylarının boşa gideceğini veya hiç istemedikleri bir partinin seçimi kazanacağını düşünmeleridir. Bu sonuçlara engel olmak için seçmenler, birinci tercihlerine oy vermektense, barajı geçeceğine inandıkları ve ikinci sırada tercih ettikleri bir partiye oy verebilirler. Bu politika notunda ikincil tercih kavramı daha geniş bir anlamda üçüncül ya da daha sonraki tercihleri de içerecek geniş bir manada kullanılmıştır.

İkinci olarak da, bu seçmen davranışı uzun süre yinelendiği takdirde % 10 seviyesinin altındaki kalan partilerin zamanla kan kaybederek ‘tabela’ partisine dönüşmesini de, barajın “dinamik” etkisi olarak isimlendirilebiliriz.

Barajın Statik (Kısa Dönemli) Etkisi

Barajın kaldırılmasının statik etkisini görebilmek için A&G Araştırma Şirketi tarafından Aralık 2010 ayında sağlanan anket sonuçları incelenmiştir. Bu anketin verileri, 2011 seçimine az bir zaman kala ve barajın düşürülmesi / kaldırılması tartışmalarının yoğunlaştığı bir süreçten kısa bir süre sonra elde edilmiş olması bakımından önemlidir.² Tablo 1’in ilk sütunu tüm seçim anketlerinde klasik olarak sorulan ve mevcut koşullarda (% 10 barajında), ‘bugün seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz’ sorusuna karşılık seçmen tercihlerini yansıtmaktadır. İkinci sütun ise ‘baraj olmasa idi hangi partiye oy verirdiniz’ sorusuna yanıt olarak seçmenlerin “birinci tercihlerini” ifade ettikleri, yani kısaca barajın etkisinin olmadığı durumu göstermektedir. Tablonun üçüncü sütununda ise bu iki durum arasındaki farklara parti bazında yer verilmiştir.

Tablo 1. Barajın Statik Etkisi: Seçmenlerin % 10 ve % 0 Baraj Durumundaki Farklı Tercihleri

Parti	“Bugün Seçim Olsa?” (İkincil tercihler)	“Hiç Baraj Olmasaydı?” (Birincil Tercihler)	İkincil ve Birincil Tercihler Arasındaki Farklar
AKP	45,3	41,2	- 4,1
CHP	28,9	25,4	- 3,5
MHP	10,1	8,3	- 1,8
BDP	6,9	7,2	+ 0,3
DSP	2,0	4,5	+ 2,6
SP	1,9	3,7	+ 1,7
HSP	1,6	3,2	+1,6
DP	1,1	2,2	+ 1,1
DiĞER	2,2	4,3	+2,1

Tablo 1 doğrudan barajın “statik” davranışsal etkisini yansıtmaktadır. Bu tahminlere göre; barajın olmadığı durumda görece küçük partilerin (BDP dışında³) oyları, % 10 baraj seviyesine kıyasla yaklaşık bir kat daha fazladır. Bu oylar mevcut durumda % 10 barajını geçen görece büyük üç partiden (yaklaşık her birinin %10’u oranında) gelmektedir.

Tablo 1’in birinci sütunundaki oy oranları kullanılarak % 10 baraj seviyesindeki sandalye dağılımları; ikinci sütununda gösterilen ve barajın düşürülmesi ile ortaya çıkacak olan davranışsal etkiyi de yansıtan oy oranlarıyla ise % 4 ve % 0-3 baraj seviyesindeki sandalye dağılımları hesaplanarak, Tablo 2’de sunulmuştur.⁴

² Temmuz 2010’da CHP’nin barajın %7’ye düşürülmesi teklifi AKP tarafından reddedilmişti.

³ Önceki seçimlere (2007) bağımsızlarla giren BDP’nin, yeni durumda kazanımının az olması doğal görülmelidir.

⁴ Barajın % 0, %1, %2 ve %3 olduğu durumlar için aynı sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 2. Mevcut Durumda ve Alternatif Baraj Seviyelerinde Sandalye Dağılımı

	2011			
	ALTERNATİF BARAJ SEVİYELERİ			
	PARTİ	%10	%4	% 0-3
Partilerin çıkaracakları Milletvekili sayıları (Bağımsızlarla birlikte)	AKP	321	312	304
	CHP	162	153	149
	MHP	35	30	28
	BAĞ. / BDP	32	45	45
	SP	-	10	10
	DSP	-	-	8
	HAS Parti	-	-	6

Tablo 2’de sunulmuş olan sandalye dağılımı sonuçlarıyla temsilde adalet ve yönetimde istikrar kavramları ile ilgili şunlar söylenebilir:

Meclise giren parti sayısı % 10, %4 ve % 0-3 baraj seviyelerinde sırası ile 4, 5 ve 7 olmaktadır. Bu bağlamda % 4 ya da % 0-3 baraj seviyeleri % 10’a nazaran mecliste daha fazla parti ile temsili sağlamaktadır. Temsilde adalet artışını yansıtan bu duruma ‘niceliksel’ gösterge diyebiliriz. Bunun yanı sıra seçmenlerin ‘birincil’ tercihlerini yansıtmaları nedeni ile temsilde adalet anlamında ‘niteliksel’ bir kazanç da söz konusudur.⁵

Yönetimde istikrar bağlamında her üç durumda da birinci partinin tek başına iktidar olabildiği iki büyük partili benzer bir yapıya ulaşılmakta olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrar anlamında bahsi geçen üç durum arasında bir fark olmaksızın, temsilde adalette hem niceliksel bir artış (meclise giren parti sayısının artması), hem niteliksel anlamda bir iyileşme (birincil tercihlere yönelim) söz konusudur.

Barajın Dinamik (Birikimli) Etkisi

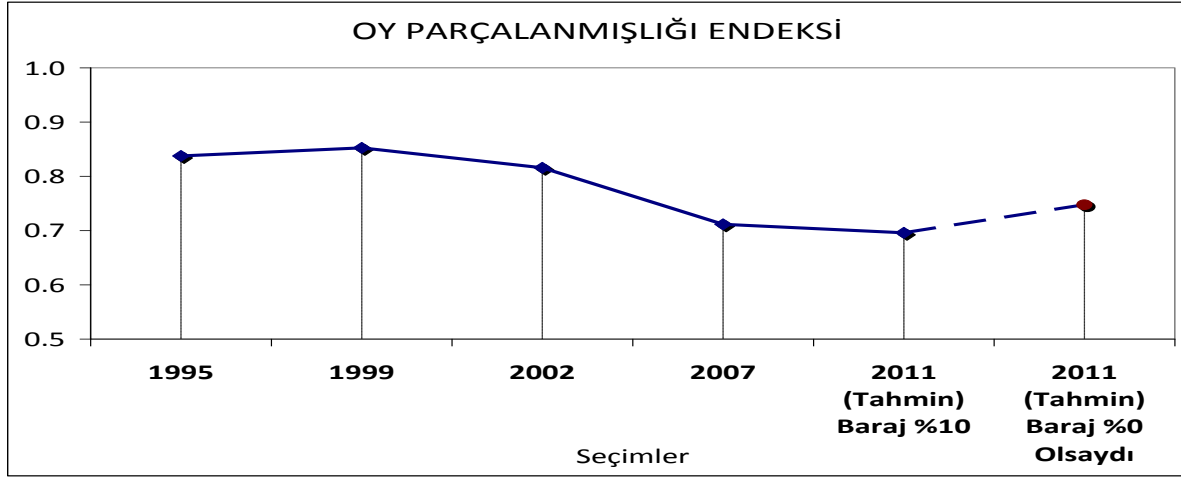
Barajın uzun süreli olarak yüksek bir düzeyde korunması ve bu durumun süreceği algısı seçmen ve parti davranışlarını etkileyerek, bazı küçük partilerin zamanla yok olmasına ya da sadece sembolik oy almalarına, bir başka açıdan bakıldığında ise oyların zaman içerisinde büyük partilerde toplanmasına neden olmaktadır. Bu olguyu daha iyi analiz etmek için ‘oy parçalanmışlığı’ endeksinde bakabiliriz.⁶ Bu endeks başka faktörlerden⁷ de etkilenmekle beraber barajın dinamik etkisini de içermektedir. Şekil 1’de görüldüğü üzere oy parçalanmışlığı endeksi 1995’ten 2007’ye azalma eğilimindedir. Buradan çıkarılabilecek ilk sonuç, süre gelen yüksek bir barajın dinamik etkisiyle beraber oyların geçmişe oranla daha az sayıda partide toplandığı gerçeğidir. Bu durum görece küçük partilerin siyasi ortamda yaşama şanslarını azaltmaktadır.

⁵ Bu bağlamda % 10 baraj seviyesinde ikincil tercihleri içeren oy tahminlerinden elde edilen mecliste temsil edilemeyen oy oranı ve orantısızlık endeksinin, birincil tercihleri yansıtan oy tahminlerinden elde edilecek (% 4 ve % 0-3) bulgular ile karşılaştırmak doğru olmayacaktır.

⁶ Bu endeks, oyların partiler arasında ne ölçüde dağıldığını gösterir. Oyların tümü tek partide toplanırsa endeksin değeri sıfır olur. Tersine, oylar çok sayıda partiye eşit oranda dağılırsa endeksin değeri en yüksek değerine ulaşarak, bire eşit olur. Endeks farklı seçimlerin sonuçlarının yönetimde istikrar açısından karşılaştırılmasında da bir gösterge olarak kullanılabilir.

⁷ Örneğin siyasi konjonktür gibi.

Şekil 1. Oy Parçalanmışlığı Endekslerinin Gelişimi

2011’de % 10 barajındaki tahmini oy dağılımı temel alındığında oy parçalanmışlığı yine geçmişe göre düşük seyretmektedir (2007’deki benzer bir şekilde). 2011 için barajın olmadığı durumda davranışsal etkileri içeren oy tahminleri bile kullanılsa, oy parçalanmışlığı geçmişe göre düşük seyredecek, örneğin 1999’daki seviyesine ulaşması beklenmeyecektir. O halde, barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrar anlamında çok ciddi bozulmalar yaşanacağı endişesinin -en azından kısa vadede- çok da yerinde olmadığını söylenebilir.

Özetle, % 10 gibi yüksek bir barajın seviyesinin yarattığı statik ve dinamik etkilerden dolayı oyların büyük partilerde toplanma eğiliminde olduğunu görmekteyiz. Başka bir deyişle, küçük partiler barajın kısa ve uzun vadeli sonuçlarından dolayı çok düşük oy oranlarında kalmaktadırlar. 2011 seçimi için örneğin barajı % 4’e çekmek, hem mecliste temsil edilen parti sayısını arttırmakta, hem de seçmenlere birincil tercih yapma şansı vererek sadece niceliksel değil, niteliksel anlamda da temsilde adaleti güçlendirmektedir. Bu sonuç, demokrasinin kalitesinde iyileşme sağlanmasına katkı yapacaktır.

Kaynakça

Göksel, T. & Çınar, Y. (2011). *Türkiye’de Seçim Barajına ve Seçim Sistemi Değişikliklerine Yönelik Analizler ve Politika Önerileri*, TEPAV Yayını, (Nisan 2011 – Yayınlanacak Çalışma), Ankara.